

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและเหตุผล

ปัจจุบันปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ในแหล่งน้ำต่างๆ มีปริมาณลดน้อยลงเป็นอันมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ อาทิเช่น การเสื่อมสภาพของแหล่งน้ำธรรมชาติ การบุกรุกเนื่องจากการขยายของตัวเมืองและที่ทำกินของราษฎร การเปลี่ยนแปลงสภาพแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากการพัฒนาชุมชนและที่อยู่อาศัยของราษฎร การเกษตร อุตสาหกรรม มีผลทำให้แหล่งน้ำที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำลดน้อยลง รวมถึงสิ่งปลูกิจจากแหล่งชุมชน ขาม่าแมลง ยาปราบศัตรูพืชวัชพืช จากแหล่งเกษตรกรรม สารเคมีและน้ำทิ้งจากโรงงานอุตสาหกรรม ประกอบกับราษฎรทำการประมงกันมากขึ้น และอีกประการหนึ่งก็คือ การทำการประมงด้วยวิธีผิดกฎหมายด้านการประมงตาม พ.ร.บ. การประมง 2490 เช่นการใช้ยาเบื่อเมา วัตถุระเบิด ไฟฟ้า ซึ่งสาเหตุดังกล่าวเหล่านี้ล้วนแต่ก่อให้เกิดผลเสียแก่ทรัพยากรสัตว์น้ำทั้งสิ้น (สกุล, 2546)

เพื่อให้มีสัตว์น้ำพอเพียงกับความต้องการของประชาชนที่เพิ่มขึ้น รัฐบาลได้ทำการปรับปรุงแหล่งน้ำต่างๆจากทั่วประเทศ และกรมประมงก็ได้นำพันธุ์ปลาชนิดต่างๆ ปล่อยลงในแหล่งน้ำที่ได้รับการปรับปรุง แต่ก็ไม่สามารถเพิ่มผลผลิต ให้ทันกับความต้องการของประชาชนที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วได้ เป็นเหตุให้ภาครัฐบาล ต้องอาศัยความร่วมมือกับราษฎรในท้องถิ่น ดำเนินการดูแลรักษาทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่นของตนเอง โดยมีภาครัฐบาลซึ่งประกอบด้วย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการและทบวงมหาวิทยาลัย โดยมีกรมประมงเป็นผู้รับผิดชอบโครงการต่างๆที่ได้ดำเนินการขึ้น อาทิเช่น โครงการบำรุงพันธุ์ปลาแบบอาสา ซึ่งโครงการนี้ เป็นโครงการที่ช่วยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชน ก่อให้เกิดความหวงแหนและตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องร่วมมือกันทำนุบำรุงรักษาทรัพยากรสัตว์น้ำของชาติ โดยได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 การดำเนินงานได้เน้นทางด้านการศึกษาสัมพันธ เพื่อเชิญชวนให้ประชาชนเห็นความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตและปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติให้มากที่สุด และอีกโครงการหนึ่งที่สำคัญ คือ โครงการอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ เป็นโครงการที่รับสมัครอาสาสมัคร จากราษฎรชาวประมงในพื้นที่เอง ให้มามีส่วนร่วมในการปกป้อง ดูแลรักษาพืชพันธุ์สัตว์น้ำและแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำตามธรรมชาติ ซึ่งกระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยการดำเนินโครงการ เป็นการให้ชาวประมงที่เข้าร่วมโครงการคอยเป็นหูเป็นตาแก่เจ้าหน้าที่ อีกทั้งช่วยกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจ

กรรมรักษาทรัพยากรสัตว์น้ำของส่วนรวม ลดปัญหาการขัดแย้ง สร้างความสามัคคี ตลอดจนพัฒนาอาชีพประมงของราษฎร เป็นต้น จากการที่ภาครัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของการจัดการประมงโดยชุมชน คือ การให้ชาวประมง ได้มีส่วนร่วมกันรับผิดชอบในการจัดการประมง ซึ่งผลประโยชน์ที่ได้รับนั้นจะเห็นผลได้อย่างชัดเจน มีความเป็นจริงมากขึ้น เกิดความเสมอภาค ตลอดจนทรัพยากรและระบบนิเวศที่เสื่อมโทรมไปแล้วนั้นสามารถฟื้นตัว และก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ขึ้นมาได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้จะทำให้ชาวประมงมีความระมัดระวังในการใช้ทรัพยากรมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ เพื่อให้สามารถนำทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีอยู่ไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไปจนถึงรุ่นลูกหลานอย่างยั่งยืน จากผลการปฏิบัติงานการจับกุมผู้กระทำความผิด พ.ร.บ. การประมง ระหว่างปี พ.ศ. 2536 - 2544 ในพื้นที่เขื่อนแม่กวงอุดมธารา พบว่ามีผู้กระทำความผิดจากเดิมจำนวน 3 ราย ในปี พ.ศ. 2536 และเพิ่มขึ้นเป็น 24 ราย ในปี พ.ศ.2544 ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้เครื่องมือทำการประมงผิดประเภทในฤดูการวางไข่และการใช้กระแสไฟฟ้าหรือการใช้เครื่องมือทำการประมงที่ผิดกฎหมายเป็นต้น(อนุรักษ์ทรัพยากรประมง, 2545) จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเกษตรกรในพื้นที่ยังคงมีปัญหาและยังไม่เข้าใจในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืนเท่าที่ควร

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึง การอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืนของเกษตรกร โดยการศึกษาจะเน้นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืนของเกษตรกรในพื้นที่แหล่งน้ำธรรมชาติ เขื่อนแม่กวงอุดมธารา อ.ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ว่ามีความยั่งยืนเพียงใด โดยมีหน่วยอนุรักษ์ทรัพยากรประมงน้ำจืดเขื่อนแม่กวงอุดมธาราเป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่ อาทิเช่น การประชาสัมพันธ์ ชี้แจงให้เกษตรกร เข้าใจถึงหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงน้ำจืด ตลอดจนเก็บข้อมูลสถิติผลผลิตสัตว์น้ำที่จับได้ รวมทั้งตรวจปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมายการประมง เพื่อที่จะได้นำข้อมูลด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืนและปัญหาด้านการอนุรักษ์ของเกษตรกรเหล่านี้ ไปใช้ในการวางแผนการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตลอดจนเพื่อประโยชน์ของเกษตรกรในท้องถิ่นอย่างถูกต้องและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืนของเกษตรกรในพื้นที่เขื่อนแม่กวงอุดมธารา จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคมของเกษตรกร กับการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืนในพื้นที่เขื่อนแม่กวงอุดมธารา จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาถึงปัญหาอุปสรรค ตลอดจนข้อเสนอแนะของเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืนของเขื่อนแม่กวงอุดมธารา จังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลของการศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืนของเกษตรกรในพื้นที่เขื่อนแม่กวงอุดมธารา อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ สามารถนำข้อมูลที่ได้ ไปใช้กำหนดนโยบาย แผนการ ดำเนินการ การบริหารและจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำจืดในแหล่งน้ำธรรมชาติของกรมประมงและหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องต่อไปได้

ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืนของเกษตรกรในพื้นที่เขื่อนแม่กวงอุดมธารา อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ได้ทำการศึกษาเฉพาะในพื้นที่อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยเกษตรกรที่ศึกษาทั้งหมด ได้จากจำนวนรายชื่อผู้เข้าร่วมโครงการ อาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำของหน่วยอนุรักษ์ทรัพยากรประมงน้ำจืดเขื่อนแม่กวงอุดมธารา และใช้แบบสัมภาษณ์ สัมภาษณ์เกษตรกรที่ถูกเลือกมาเป็นตัวอย่าง

ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ได้แก่

1. ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ ได้แก่

- 1.1 เพศ
- 1.2 อายุ
- 1.3 ระดับการศึกษา
- 1.4 ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ (ตลอดปี)
- 1.5 ประสบการณ์ในการทำการประมง
- 1.6 รายได้จากการทำการประมง

2. ปัจจัยทางสังคม ได้แก่

2.1 การรับข้อมูลข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ

2.2 ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืน

2.2.1 สภาพสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการอนุรักษ์ฯ

2.2.2 ความรู้ด้านการใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืน

2.2.3 ความรู้ด้านการใช้เครื่องมือประมงถูกกฎหมาย

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืนของเกษตรกรเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาหรือสภาพแวดล้อมที่คาดการณ์ได้และคาดการณ์ไม่ได้ (stress and Perturbation) ของเขื่อนแม่กวงอุดมธารา จังหวัดเชียงใหม่

กรอบแนวคิดการวิจัย

ตัวแปรอิสระ (Independent Variables)

1. เพศ
2. อายุ
3. ระดับการศึกษา
4. ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ (ตลอดปี)
5. ประสบการณ์ในการทำการประมง
6. รายได้จากการทำการประมง
7. การรับข้อมูลข่าวสารด้านการอนุรักษ์ฯ
8. ความรู้ด้านการอนุรักษ์ฯอย่างยั่งยืน
9. สภาพสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการอนุรักษ์ฯ
10. ความรู้ด้านการใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืน
11. ความรู้ด้านการใช้เครื่องมือประมงถูกกฎหมาย

ตัวแปรตาม (Dependent Variables)

การอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืนของเกษตรกรเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาที่คาดการณ์ได้และคาดการณ์ไม่ได้ (Stress and Perturbation)

นิยามศัพท์

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดนิยามศัพท์ที่ใช้เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันในความหมายบางคำ จึงขอนิยามศัพท์เพื่อใช้ในการวิจัยดังนี้

การอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืน หมายถึง ความสามารถในการแก้ไขปัญหาในปัจจุบันและอนาคตในภาวะเครียด (Stress) และ ภาวะก่อควม (Perturbation) ด้านการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่แหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ รูปแบบการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำธรรมชาติ ลักษณะและวิธีการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำที่เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืน ซึ่งความยั่งยืนสามารถวัดได้จากการแก้ไขภาวะเครียด (Stress) และ ภาวะก่อควม (Perturbation) โดยใช้เกณฑ์การวัดความยั่งยืน 3 ระดับ คือ

ความยั่งยืนสูง	ให้	3	คะแนน
ความยั่งยืนปานกลาง	ให้	2	คะแนน
ความยั่งยืนต่ำ	ให้	1	คะแนน

ภาวะเครียด (Stress) หมายถึง สภาพแวดล้อมที่ค่อยๆเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสามารถพยากรณ์ได้ว่าจะเกิดขึ้น เช่น การจับสัตว์น้ำในพื้นที่เขตอนุรักษ์ การจับสัตว์น้ำในฤดูการวางไข่ การลักลอบจับสัตว์น้ำ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่ เป็นต้น

ภาวะก่อควม (Perturbation) หมายถึง สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงกระทันหัน จนไม่สามารถคาดการณ์หรือพยากรณ์ได้ว่าจะเกิดขึ้น เช่น น้ำท่วมอย่างรุนแรง น้ำเสียและสารฆ่าแมลง ราคาสัตว์น้ำที่จับได้ตกต่ำ เกษตรกรป่วยกระทันหัน เป็นต้น

เกษตรกร หมายถึง ผู้ที่ทำการประมงจับสัตว์น้ำในเขื่อนแม่กวงอุดมธาราและเข้าร่วมโครงการอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำของหน่วยอนุรักษ์ทรัพยากรประมงน้ำจืดเขื่อนแม่กวงอุดมธารา อ. ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่

เจ้าหน้าที่ หมายถึง เจ้าหน้าที่ของรัฐและลูกจ้างชั่วคราวที่ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในหน่วยอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำจืดในพื้นที่เขื่อนแม่กวงอุดมธารา อ. เกอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคมของเกษตรกร หมายถึง เพศ อายุ ระดับการศึกษา ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ ประสิทธิภาพในการทำการประมงน้ำจืด รายได้จากการประมงน้ำจืด การรับข้อมูลข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ และความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืนของเกษตรกรในพื้นที่เขื่อนแม่กวงอุดมธารา

ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืน หมายถึง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ ไม่ว่าจะเป็นในด้านสภาพสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรทรัพยากรสัตว์น้ำและการใช้เครื่องมือประมงถูกกฎหมาย ของการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืน

การรับข้อมูลข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืน หมายถึง ความดีในการรับข่าวสารที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืน ของเกษตรกรตั้งแต่เข้าร่วมโครงการอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำจากสื่อต่างๆ เช่น เจ้าหน้าที่ เพื่อนบ้าน การฝึกอบรม วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

โครงการอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ หมายถึง โครงการของรัฐบาลที่ต้องการให้เกษตรกรในพื้นที่ มีส่วนร่วมในการดูแล รักษาทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่ด้วยตนเอง โดยมีเจ้าหน้าที่คอยรับฟังและให้ข้อมูลข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำแก่เกษตรกร เป็นต้น

ปลาเกล็ด หมายถึง ปลาที่เกษตรกรจับได้ในพื้นที่เขื่อนแม่กวงอุดมธารามีลักษณะเด่น คือ มีเกล็ดตามแนวลำตัว ตลอดจนรอบคอดหางปลาก็มีเกล็ดติดอยู่สังเกตเห็นได้ชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น ปลาตะเพียน ปลานิล ปลายี่สก ปลานวลจันทร์ ปลาช่อน เป็นต้น

ปลาหนัง หมายถึง ปลาที่เกษตรกรจับได้ในพื้นที่เขื่อนแม่กวงอุดมธารา มีลักษณะเด่น คือ ลำตัวค่อนข้างเรียวยาว ไม่มีเกล็ดตลอดลำตัว ยกตัวอย่างเช่น ปลาบึก ปลาสาวย ปลาแขยง ปลาดุก เป็นต้น

ชุมชนประมง หมายถึง ผู้ซึ่งมีสิทธิทำการประมงในเขตประมงชุมชนได้หรือมีอำนาจจัดการและ ปฏิบัติ ตามมาตรการที่เกี่ยวข้องกับสัตว์น้ำในเขตประมงชุมชน

เขตประมงชุมชน หมายถึง พื้นที่เฉพาะทางภูมิศาสตร์ที่รัฐมนตรีกำหนดโดยการออกกฎกระทรวง เพื่อให้เฉพาะชุมชนที่กำหนดเท่านั้นมีสิทธิในการจับสัตว์น้ำ มีสิทธิในการจัดการ รับผิดชอบ และ ปฏิบัติตามมาตรการที่กำหนดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ